

Ainevaldkond: Sotsiaalsained

1. Valdtkonnepädevus

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumishorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

2. Ainevaldkonna õppeained

Sotsiaalsainete ainevaldkonna õppeained on inimeseõpetus, ajalugu ja ühiskonnaõpetus.

I kooliaste (tunnijaotus aineti ja klassiti)				II kooliaste (tunnijaotus aineti ja klassiti)				III kooliaste (tunnijaotus aineti ja klassiti)			
Õppeaine	1. klass	2. klass	3. klass	Õppeaine	4. klass	5. klass	6. klass	Õppeaine	7. klass	8. klass	9. klass
Inimeseõpetus	1	1	1	Inimeseõpetus		2	1	Inimeseõpetus	1	1	
				Ajalugu		1	2	Ajalugu	2	2	2
				Ühiskonnaõpetus			1	Ühiskonnaõpetus		1	1

3. Ainevaldkonna- ja õppeainete kirjeldused

Sotsiaalsainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalsainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje

seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena. Sotsiaallainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Sotsiaallainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaallainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaallainete pädevusega taotletakse toimetulekut

- 1) iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
- 2) lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
- 3) ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiumbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Inimeseõpetus	Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundades vastutustundlikult oma suhteid, olles terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdvärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.
Ajalugu	Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.
Ühiskonnaõpetus	Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

4. Lõimingu korraldamine ainevaldkonnas

I Üldpädevuste kujundamine	II Lõiming ainevaldkondadega	III Läbivad teemad
1. Väärtuspädevus	1. Keel ja kirjandus	1. Elukestev õpe ja karjääri planeerimine

2. Sotsiaalne pädevus 3. Enesemääratluspädevus 4. Õpipädevus 5. Suhtluspädevus 6. Matemaatikapädevus 7. Ettevõtlikkuspädevus 8. Digipädevus	2. Võõrkeeled 3. Matemaatika 4. Loodusained 5. Sotsiaalsed 6. Kunstained 7. Tehnoloogia 8. Kehaline kasvatus	2. Keskkond ja jätkusuutlik areng 3. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus 4. Kultuuriline identiteet 5. Teabekeskond 6. Tehnoloogia ja innovatsioon 7. Tervis ja ohutus 8. Väärtused ja kõlblus 9. Hiiumaa
---	--	---

Lõimingu korraldus (sh ideed iseseisva õppimise päevadeks):

Lõiminguvõimalusi pakuvad oskuslikult planeeritud iseseisva õppimise päevad, külalistunnid ning väljaspool koolikeskkonda õppimisvõimaluste ärakasutamine.

Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 kohaselt ei toeta tänane ainekeskne õpe üldhariduses piisavalt õppijate üld- ja tulevikupädevuste arengut.

Vertikaalne lõiming toimub ühe õppeaine sees aastate jooksul liikumisel raskemalt keerulisemale. Eriti oluline on üldpädevuste lõimimine aineõppesse (nt õppimisoskused, suhtlemisoskused, probleemilahendusvõime, ettevõtlikkuse arendamine jt), sest need on oskused, mida on kõigil elus edukaks hakkama saamiseks vaja.

Horisontaalne lõiming on seose loomine erinevate õppeainete vahel, nii et õpilastel kujuneks õpitavatest nähtustest terviklik aine piire ületav ettekujutus (Kärdla Kooli iseseisva õppimise päevad, lühen IÕP).

Lõiminguvõimalused inimeseõpetuses:

Keel ja kirjandus- läbi kirjandusteoste analüüsi: eneseanalüüs, minapilt, grupi roll, väärtused, tervist toetav/kahjustav käitumine, (konflikt) olukordade lahendamine, vaimne ja sotsiaalne tervis, empaatia

Võõrkeeled-emotsioonide sõnavara, võõrkeelne pakendiinfo

Matemaatika- suhkru toidus

Loodusained- inimese keha, milleks meile toit, keskkond

Sotsiaalsed-reklaam, eluviis ja kvaliteet, keskkond

Kunstained- teemade kokkuvõtted plakatin, infovoldikuna

Tehnoloogia- retseptide tervislikumaks muutmine ja nende järgi kokkamine

Kehaline kasvatus- liikumine, toitumine, uni, vaimne tervis

Karjääriõpetus-eesmärkide seadmine (SMART)

Lõiminguvõimalused ajaloos:

Keel ja kirjandus - mineviku eluolu ja ajaloosündmusi käsitlevad kirjandusteosed

Võõrkeeled - võõrkeelsed dokumentaalfilmid, tekstid

Matemaatika - ajaarvamine, diagrammidest ja tabelitest leitavad andmed

Loodusained - keskkond, geograafilised kaardid, avastused

Kunstained - kunsti ja muusika ajalugu, plakatid, karikatuurid

Sotsiaalsed - riik, erinevad poliitilised õpetused, tervis, turvalisus, mitmekultuuriline ühiskond

Kehaline kasvatus - spordi roll ühiskonnas, tuntud sportlased

Lõiminguvõimalused ühiskonnaõpetuses:

Keel ja kirjandus - meedia

Võõrkeeled - võõrkeelsed filmid, tekstid, keeleprobleemid ühiskonnas

Matemaatika - diagrammide, graafikute, tabelite lugemine, protsent, eelarve koostamine

Loodusained - kaarditundmine, keskkonnaprobleemid

Kunstiained - plakatid, karikatuurid

Sotsiaalsed - riik eri ajastutel, poliitilised õpetused, usundid

Lõimingu võimalused **lähivate teemadel käsitlemisel**, sh tähtpäevad https://docs.google.com/document/d/1uaga7ripT1ZTWPdHzINxWbzi8r7Xb1v8c1n0i9_0tsA/edit?tab=t.0
Lõimingu võimalused kooli valikaines **“Ettevõtlikuna maailma”** https://docs.google.com/document/d/1r_WZ1JgS78tifiqDn171CwMx1rPN1O02Ecvz9Kev0ftk/edit?usp=sharing
Üldpädevustest lähtuv ja lõimitult koostatud iseseisva õppe päevade aastane kava, mis toetab **loovtöö valmimise protsessi**

5. Ainevaldkondlikud hindamise erisused:

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga enastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edendamise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Ajaloo hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloo-sündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemist ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud

hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluse kasutamisel hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

6. Õppekorralduse erisused (õppekäigud, koolisündmused, sh kas on mingeid korralduslikke erisusi meie kooli eripärast tulenevalt):

Õppekäigud ja kultuurisündmused toimuvad erinevate aineõpetajate koostöös ning puudutavad erinevaid ainevaldkondi
Ainevaldkonnaga seotud sündmused on välja toodud kooli üldtööplaanis, sh teemanädalad, mäluasutuste külastamine, kinokülastused hariduslikel eesmärkidel

7. Õppekeskkonna erisused:

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

8. Kooli eripära ainevaldkonnas:

Vaimse tervise strateegia 2016–2025 toob välja, et koolide õppeprogrammidesse on vaja läbimõeldult lisada tegevusi, mis võimaldavad tugevdada laste ja noorte vaimse tervise kaitsetegureid, toetavad üldist vaimset tervist ning ennetavad riskikäitumist (Värnik et al., 2016). Parem sotsiaal-emotsionaalne pädevus aitab tõsta vaimset ja sotsiaalset heaolu. Õpilaste SEP oskuste arendamiseks on kooli õppekavas lisatunnid inimeseõpetusele. Lisaks pööratakse eraldi tähelepanu kultuuripärimuse hoidmisele ja seetõttu on kooli üheks valikõppeaineks kursus “Hiiumaa”.

Kärdla Kool kasutab vaba tunniressursi järgmiselt:

- 1) 1. klassis on eraldi inimeseõpetuse kursus, et arendada sotsiaalseid ja emotsionaalseid oskusi ning kooliks kohanemist;
- 2) 2.-4. klassis on valikõppeaine “Hiiumaa”, et tutvustada kodukandiga seotud pärimust, kultuuri ja loodust;
- 3) 5. klassis on inimeseõpetuse lisatund, et toetada omavahelisi suhteid ja kohanemist koolieluga pärast klassiõpetajate süsteemi lõppemist.

Inimeseõpetus, I kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumismõõtmised jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliastme lõpetaja:

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 3) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 4) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
- 5) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
- 6) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
- 7) teab Eesti riigi sümboleid ja naaberriike;
- 8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning plaanib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
- 9) oskab suhelda ning käituda teisi arvestades ja koostööd tehes, sõnastab oma tundeid ning teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 10) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 1. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 1. klassis	
Teema	Õpitulemused. 1. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Liiklus	- tunneb liiklusreegleid; - oskab ohutult liigelda; - oskab ohutult tänaval käituda;	Ohutus kooliteel. Ohutu käitumine.
Mina koolis	- teab, mis on kool; - oskab tunnis ja koolis olla; - oskab tunnis ja koolis käituda; - mõistab, mis on sõprus; - väärtustab enda ja kaaslaste huvisid;	Mina ja kool. Mina ja klass. Õigus haridusele. Ohud koolis. Ohutu käitumine. Hoolsus. Käitumine.

	• oskab tunnis ja koolis ohutult käituda; • oskab eristada head ja halba käitumist; • väärtustab leppimise, vabandust palumise ja vabandamise tähtsust; • mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine ning teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral; • eristab õppimist ja mängu;	
Mina ja minu pere	• kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad; • teab, kes tema perre kuulub ja millega pereliikmed tegelevad; • teab oma kohustusi peres; • jutustab oma pere traditsioonidest; • teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes; • teab ja kirjeldab ohtlikke kohti kodus;	Minu pere. Vanavanemad. Pereliikmete tegevus ja rollid. Kodused tööd. Minu pere traditsioonid. Ohud kodus. Ohutu käitumine.
Elukoht	• teab, mis on maa (maakoht); • teab, mis on linn; • oskab kirjeldada elamist maal ja linnas; • teab maal ja linnas elamise erinevusi ja sarnasusi;	Elu linnas. Elu maal.
Asjad	• teab ja tunneb erinevaid materjale; • mõistab erinevate asjade väärtust; • oskab eristada oma ja võõrast; • mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta; • väärtustab ausust asjade jagamisel;	Erinevad materjalid. Asjad minu ümber.
Tervislik eluviis	• teab, miks on vaja liikuda; • teab, mis on tervislik toit; • teab ja oskab jutustada, miks on vaja liikuda ning toituda tervislikult; • teab, miks on vaja pesta;	Liikumine. Tervislik toit. Hügieen.
Nutiseadmed	• oskab küsida luba telefoni kasutamiseks; • teab, et ilma õpetaja loata koolis telefoni ei kasuta; • teab, et oma telefoni teistele ei anta;	Telefoni kasutamine.

	• teab, et telefoni paroole ei jagata;	
Kodumaa	• teab ja tunneb Eesti Vabariigi lippu; • oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna ja presidenti; • teab oma aadressi; • oskab rääkida oma kodust;	Eesti Vabariigi sünnipäev. Minu kodu.
Meeled	• teab, et ninaga tunneme lõhna; • teab, et silmadega näeme; • teab, et kõrvadega kuuleme; • teab, et maitset tunneme keelega; • teab, et nahaga tunneme asju ja esemeid; • teab, et meelte järgi saab inimene teada, mis teda ümbritseb ja mis läheduses toimub;	Haistmismeel. Nägemismeel. Kuulmismeel. Maitsemismeel. Kompimine.
Suhted	• mõistab, kes on sõber; • mõistab sõpruse väärtust; • väärtustab sõprust ja koostööd.	Suhted sõpradega. Suhted koolis.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 2. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 2. klassis	
Teema	Õpitulemused. 2. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Mis mind ümbritseb?	• teab, et Eestis riigis on kõik inimesed võrdsed; • teab, et kõige tähtsam seadus on põhiseadus; • teab, et Eesti riigikeel on eesti keel; • teab, mis on liiklus; • teab, et Eestis on parempoolne liiklus; • oskab ohutult liigelda ja sõiduteed ületada; • teab jalakäijatele olulisemaid liiklusmärke; • teab, miks on vaja kanda kiivrit; • teab, miks kanda helkurit; • teab ja oskab tõukerattaga ohutult liigelda; • teab, kuidas ohutult sõidukis sõita ja sellest väljuda; • oskab üksi ohutult kodus aega veeta;	Me elame Eestis. Liiklus ja liiklemine. Liiklus ja ohutus. Üksi kodus ja õues. Aeg ja ajataju Arutelu, katse helkuriga, video, laul.

	• teab, kuidas kella abil aega planeerida; • mõistab, et ajataju sõltub olukorrast;	
Kes mind ümbritsevad?	• teab, et perekonnad on erinevad nii oma ülesehituse kui ka kommete poolest; • mõistab, miks peres tuleb üksteisega arvestada ja üksteist abistada; • õpib eristama lähemaid ja kaugemaid sugulasi; • teab, et iga inimene põlvneb pikast reast eellastest; • teab, et osa oma välimusest ja muudest omadustest pärime oma vanematelt; • teab, et kodusid on erinevaid; • teab kodutunde tähtsust; • teab, et soe ja puhas kodu vajab kõigi pereliikmete hoolt; • teab, et omanik vastutab lemmiklooma heaolu eest;	Pere. Sugulased. Mina ja pärilikkus. Kodu. Lemmikloomad. Arutelu, kuulamispala, laul, joonistamine, video.
Minu ja teiste tervis	• teab, et haigusi põhjustavad bakterid ja viirused; • mõistab kätepesu; • mõistab haavapuhastuse olulisust; • teab, mida teha köha, nohu või palaviku korral; • teab, et inimesed võivad vajada abivahendeid igapäevaeluga toimetulekuks;	Minu tervis. Tervis. Nutikad abivahendid. Arutelu, kuulamispala, laul, joonistamine, punktkirja meisterdamine.
Mida ma mõtlen, tunnen ja välja ütlen	• teab, millised on põhilised emotsioonid; • teab, et emotsioone väljendavad näoilme ja kehaasend; • teab, et ka sõnad võivad teha haiget; • oskab eristada tööd ja mängu; • oskab selgitada enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada; • teab tegureid, mis soodustavad või takistavad õppimist; • nimetab eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega; • kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi; • väärtustab sõprust ja koostööd; • väärtustab leppimise, vabandust palumise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes;	Emotsioonid. Enese ja teiste tundmine, iseloom. Suhtlemine. Keel ja kehakeel. Mina ja teised. Koostöö ja mäng. Mina ise. Iseseisvus. Mida teha, et aju areneks hästi? Õppimisnõksud.

Kodumaa nüüd ja vanadel aegadel	- tunneb ja teab Eesti Vabariigi lippu ja vappi; - oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; - leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt oma kodukoha; - tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; - teab ning väärtustab oma kodukoha paiku; - teab oma kodukoha tuntud inimesi; - oskab kirjeldada rahvakombeid; - teab Eesti suuremaid rahvapidusi; - suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse; - teab, kuidas elati vanasti;	Ilus Eestimaa. Eesti sümbolid. Kõige suuremad rahvapeod. Kuidas eestlased vanasti elasid?
Kuidas meil asjad käivad?	- teab Eestis käibel olevat rahaühikut; - teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid; - teab, et raha teenitakse tööga; - teab, milliste vajadustega tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes; - selgitab asjade väärtust; - oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta; - väärtustab ausust asjade jagamisel; - teab raha teenimise võimalusi; - teab ja nimetab enda kohustusi ja õigusi.	Raha, asjad ja valikud. Laenamine, andmine. Lapse kohustused ja õigused. Lapse otsused ja valikud.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 3. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 3. klassis	
Teema	Õpitulemused. 3. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Mis mind ümbritseb?	- teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse; - kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt; - teab ja oskab kirjeldada erinevaid sõidukeid; - teab ja oskab käituda veekogude ääres;	Liiklus. Liiklemise reeglid. Erilised sõidukid. Veeohutus. Aja planeerimine. Pere ja sugulased. Naabrid. Kogukond. Rahvakombed.

	• selgitab lähemaid sugulussuhteid; • teab oma kohustusi pres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl; • väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu; • teab ja tunneb oma naabreid; • kirjeldab rahvakombeid;	
Tervis	• kirjeldab tervet ja haiget inimest; • teab, oskab ja kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda; • teab ja kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel (mitmekesine toit, liikumine, piisav uni ja puhkus); • teab, millal võtta ravimeid; • teab, et ravimite valesti tarvitamine võib olla ohtlik tervisele; • eristab vaimset ja füüsilist tervist; • kirjeldab ja oskab tuua näiteid, millal ja kuidas keelduda või hoiduda tegevustest, mis ohustab tervist; • oskab näidata lihtsamaid esmaabivõtteid; • teab lihtsamaid abi saamise võimalusi; • teab, kuhu ja kelle poole pöörduda õnnetuse korral; • teab hädaabinumbrit; • väärtustab tervislikku eluviisi; • oskab oma hammaste eest hoolt kanda;	Inimese põhivajadused. Tervislik puhkus ja uni. Tervislik toit ja liikumine. Ohud vabal ajal. Esmaabi. Miks me jääme haigeks? Kuidas me paraneme? Hammaste tervis.
Aeg ja asjad	• teab eesti jõulukombeid; • teab oma pere jõulukombeid; • teab, mis on talu; • teab, millised hooned kuuluvad ja kuulusid talu juurde; • teab erinevaid talutöid; • teab, mis oli mõis; • oskab kirjeldada elu talus; • oskab kirjeldada elu mõisas; • oskab kirjeldada elu linnas; • oskab võrrelda omavahel elu talus, mõisas ja linnas;	Jõulukombed. Talu. Taluhooned. Talupere. Mõis. Linnaelu.
Eestimaa. Kuidas meil asjad käivad?	• mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • teab, et Eesti riigis on kõik inimesed võrdsed;	Reeglid ja seadused. Omand ja väärtus. Tarbimine ja taaskasutus. Meedia ja reklaam.

	• teab, et kõige tähtsam seadus on põhiseadus; • teab, et Eesti riigikeel on eesti keel; • oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta; • oskab kirjeldada eri meeltega tajutavaid teabeallikaid; • oskab selgitada reklaami mõju inimese käitumisele ja otsustele; • teab, mis on turvaline käitumine meediakeskkonnas; • teab, et asju saab taaskasutada; • teab, et tarbida tuleb mõistlikult; • teab erinevaid teabeallikaid; • oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;	
Mina ja teised	• nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega; • kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral; • oskab ennast hinnata omaduste järgi; • eristab head ja halba käitumist; • oskab kirjeldada oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu; • väärtustab leppimise tähtsust suhetes; • väärtustab vabanduse palumise tähtsust suhetes; • väärtustab andestamise tähtsust suhetes; • oskab selgitada enda õppimise eesmärgi ning tuua näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada; • teab, mis soodustab või takistab õppimist; • oskab küsida luba telefoni kasutamiseks; • teab, et ilma õpetaja loata koolis telefoni ei kasuta; • teab, et oma telefoni teistele ei anta; • teab, et telefoni paroole ei jagata.	Mina ja kaaslased. Usaldus. Valikute tagajärjed. Agressiivne käitumine. Leppimine ja andestamine. Nutiseadmed. Aju ja õppimisnõksud.

Inimeseõpetus, II kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

Inimeseõpetuse II kooliastme teemad laiendavad mina-käsitlust ning keskenduvad eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

Teemad on lõimitud kirjanduses käsitletavate teostega. Praktilised teemakohased ülesanded tulenevad kirjandusteoste olukordadest, nende analüüsist ja lahendamisest. Käsitletavate teemade järjekorda mõjutavad ka klassijuhataja sisendteemad, mis antud klassikollektiivis on hetkel olulised käsitleda, ja õpilaste enda huvi. Õpitulemuste kontroll toimub läbi suuliste ja kirjalike arutelude, rühmatööde, plakatite, rollimängude, infovoldikute, lauamängude, jt. aktiivõppemeetodite.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastme lõpetaja:

- 1) teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- 2) väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;
- 3) mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 4) on loov ja ettevõtlik;
- 5) on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- 6) kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatenä;
- 7) teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;
- 8) mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;
- 9) teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
- 10) mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;
- 11) mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust;
- 12) teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida;
- 13) väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- 14) teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi;
- 15) mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 5. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 5. klassis	
Teema	Õpitulemused. 5. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Tervis	• selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid vaimseid, füüsilisi, sotsiaalseid tegureid; • seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); • teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid, mõistab reklaamide eesmärke, eristab arvamust faktist; • toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist; • selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;	Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid: eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid. Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress. Stressiga toimetulek. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. Hügieen.
Murdeiga ja kehalised muutused	• nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; • toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;	Murdeiga elukaas. Murdeas olulisus. Murdeas füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igähe oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.
Minu omadused ja eneseanalüüs	• oskab analüüsida enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi; • saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist; • selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;	Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed.
Erinevuste mitmekesisus	• toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; • mõistab, mis on eelarvamused ja kust need tulenevad;	Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Eelarvamused. Sallivus.
Turvalisus ja riskikäitumine	• kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise	Uimastid. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.

	kahjulikku mõju tervisele; - demonstreerib õpistuatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi; - demonstreerib õpistuatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral koolis;	Tervislikud valikud. Illegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajookid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine). Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses). Oskus öelda “ei”. Vastutus. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.
Infoallikate usaldusväärsus	- analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate usaldusväärsust; - oskab tugineda vaid aktsepteeritavatele allikatele ja neile korrektselt viidata; - teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;	Tervisealased infoallikad ja nende usaldusväärsus. Autoriõigused ja neile nõuetekohane viitamine.
Haigused ja esmaabi	- toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist; - demonstreerib õpistuatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis – inimese väärtuslikem vara.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 6. klassis	
Teema	Õpitulemused. 6. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Minu omadused ja eneseanalüüs	- oskab analüüsida enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi; - saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist;	Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed.

	• selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;	
Suhtlemine	• teab, mis on suhtlemine ja millest see koosneb; • mõistab suhtlemise olemust; • toob näiteid suhtlemise komponentide kohta; • eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; • mõistab suhtlemise komplekssust; • kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;	Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine). Verbaalne, mitteverbaalne suhtlemine. Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine.
Emotsioonid	• oskab väljendada oma tundeid sõnades, omades mitmekesist emotsioonide sõnavara; • mõistab, et kõik tunded on normaalsed; • oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata;	Tõhus sotsiaalemotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine. Tundesõnavara suurendamine.
Käitumisviisid	• eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;	Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised.
Abistamine, koostöö ja toetav mõtteviis	• toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; • oskab teha koostööd erinevate kaaslastega; • märkab ja toetab kaaslast;	Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus, austus. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.
Erinevuste mitmekesisus	• toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; • mõistab, mis on eelarvamused ja kust need tulenevad;	Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Eelarvamused. Sallivus.
Konfliktid ja nende lahendamine	• selgitab konflikti häid ja halbu külgi; • kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;	Konflikt kui suhtepeoleem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Rollimängud.
Otsustamine ja probleemilahendus	• näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; • lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;	Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumine otsustamisel. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis; tõhusad ja mittetõhusad. Koostöövõimalused. Koostöise tegevuse eelised.
Positiivne mõtlemine	• toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; • märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;	Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused. Hiiumaa inimesed, kes panustavad kogukonda ja kodupaika ja kellele on

		põhjust tänulik olla.
Turvalisus ja riskikäitumine	• toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises; • selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus, kohustuslikud kõigile ning järgib neid.	Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. Reeglid ja normid. Seadused (sh liiklusseadus). Reeglite ja normide vajalikkus.

Inimeseõpetus, III kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile minna-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

III kooliastme lõpetaja:

- 1) teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist;
- 2) mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas;
- 3) teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse;
- 4) väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel;
- 5) on loov ja ettevõtlik;
- 6) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena;
- 7) teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv;
- 8) teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega;
- 9) kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
- 10) väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;
- 11) mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;
- 12) mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;
- 13) mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;
- 14) väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 7. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 7. klassis	
Teema	Õpitulemused. 7. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Tervis	• kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; • lähtub kõikide teemade käsitlemisel tervisest kui tervikust; • analüüsib enda lähiümbrust ja elukeskkonda terviseaspektidest lähtuvalt;	Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Hiiumaa kui tervist toetav elukeskkond.
Inimese elukaar ja murdeea koht selles	• iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseast täiskasvanuikka; • kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; • toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel; • kirjeldab põhilisi enesekasvatusevõtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust; • selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;	Areng ja kasvamine, seda mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Teismelise koht elukaarel. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatus. Vastutus ja valikud. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.
Inimese mina	• selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; • kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; • kasutab eneseanalüüsi oma iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrares; • väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende	Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: huvide, oskuste, võimete, väärtuste määramine. Konfliktide lahendamine ja vältimine. Enesearengu võimalused Hiiumaal.

	- kohta näiteid; - oskab nimetada konkreetseid enesearendamise võimalusi Hiiumaal; - kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu; - kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; - demonstreerib õpistuatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise; - oskab sõnastada mina-sõnumit;	
Inimene ja rühm	- iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi; - kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele; - mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel ning mõistab õiguste ja kohustuste seotust; - võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi; - kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; - demonstreerib õpistuatsioonis toimetulekut rühma survega; - selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes; - väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme;	Erinevad rühmad ja rollid nendes. Rollide muutus ja kokkulepped. Reeglid ja normid rühmas, mis toetavad inimeste suhteid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Rühma surve ja sellega toimetulek. Oskus öelda “ei”.
Turvalisus ja riskikäitumine	- demonstreerib õpistuatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus; - demonstreerib õpistuatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral koolis; - eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid; - kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese tervisele.	Enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumise vähendamiseks. Emotsioonidega toimetulek, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Toimetulek kiusamisolukordades. Uimastite tarvitamise erinevad põhjused. Uimastite mõju. Käitumine uimastitega seotud olukordades. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.

Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu 8. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 8. klassis	
Teema	Õpitulemused. 8. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Tervis	• kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; • kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; • analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega; • analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust; • analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; • analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; • analüüsib oma igapäevatoidu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; • selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; • oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana; selgitab stressi olemust, põhjusti ja tunnuseid; • kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuväike mittetõhusatest; • kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi; • analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; oskab analüüsida Hiiumaa	Tervis kui heaoluseisund. Kas Hiiumaal on hea elada? Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Rahvastiku tervis Hiiumaal. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehaliselt aktiivne olemine ja tervisliku toitumise võimalused Hiiumaal. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Vaimse tervise abi saamise võimalused Hiiumaal. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Hiiumaa elukeskkonnana. Sotsiaalreklaam.

	- elukeskkonda; - toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;	
Suhted ja seksuaalsus	- kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; - demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; - väärtustab tundeid ja armastust suhetes; - selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; - kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; - selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhtes; - selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; - mõistab meedia ja reklaami tagamaid ja võimalikku mõju tervisele; - analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; - kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivate haigustesse; - kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi; - teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks; eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest; - väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhtes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi; nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes;	Tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalsusega seotud müütide mõju inimese tervisekäitumisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused. Meedia mõju tervisele.
Turvalisus	demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.	Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Ajalugu, II kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja õppimisega.

Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu.

Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastme lõpetaja:

- 1) teab ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;
- 2) teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed;
- 3) kasutab ajaloomõisteid kontekstis;
- 4) teab näiteid kodukoha minevikust;
- 5) teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev, ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos;
- 6) mõistab, kuidas kujunes inimasustus;
- 7) mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu;
- 8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev;
- 9) teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis;
- 10) teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos;
- 11) teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos;
- 12) märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal;
- 13) teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata;
- 14) teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud;
- 15) teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

Ajaloo õpitulemused ja õppesisu 5. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 5. klassis	
Teema	Õpitulemused. 5. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Ajaarvamine ja ajaloollikad. Eluolu. Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud. Hiiumaa	• kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase: sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine; • kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus; • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; • teab, et mineviku kohta saab teavet ajaloollikatest; • töötab lihtsamate allikatega; • kasutab kontekstis ajaloollikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas • väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui kirjalikult; • kasutab ajalookaarti;	Ajaga seotud mõisted ja perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul. Hiiumaa: kodusaare ajalugu, olulisemad sündmused ja isikud. Õpitulemuste saavutamiseks korraldatakse lisaks klassitunnile õppekäike, ekskursioone.

Ajaloo õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 6. klassis	
Teema	Õpitulemused. 6. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Muinasaeg Ajaloollikad. Aeg ja ajaarvamine. Muinas- ja vanaaja periodiseerimine.	• kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt; • teab, et ajaloollikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; • teab, et ajaloosündmused on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloosündmusele, põhjendab oma valikut;	Ajaloollikate liigid. Kuidas allikmaterjale tõlgendada. Sajand, aastatuhat, eKr, pKr. Inimasustuse teke ja levik. Antropogenees. Muinasaja arengujärgud ja nende üldislooomustus. Kiviaja inimeste tegevusalad. Taime- ja loomakasvatuse algus, esimeste põlluharijate ja karjakasvatajate asualad. Metallide kasutuselevõtt. Eesti muinasajal. Vanim asustus (Pulli, Kunda). Eesti nooremal kiviajal. Metalliaeg Eestis. kindlustatud asualad, kivikirstkalmed. Arheoloogilised

		leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal.
Vana-Idamaad Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptus Mesopotaama Lähis-Ida kultuurivahendajad Vana-India Vana-Hiina Iisraeli ja Juuda riik	• paigutab ajatelle isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelle abil ülesandeid; • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; • toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.	Riigikorraldus (Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon,) eluolu, religioon, kultuurisaavutused Sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurapi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Hetiidid, foiniiklased, Pärsia Induse kultuuri linnad, aarjalaste sisseränne, kastikord, India kultuur: usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male. Riikide tekkimine, Hiina keisririigi algus, Hani dünastia aeg, Hiina kultuur, Hiina müür, Siiditee. Ainujumala usk, Vana-Testament, kümme käsku.
Vana-Kreeka Vanim kõrgkultuur Euroopas Kreeka linnriigid Vana-Kreeka kultuur ja eluolu		Kreeka loodus ja rahvastik; Kreeka ja Mükene kultuur. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ja Spartas; kolonisatsioon, kaubandus; Kreeka-Pärsia sõjad. Linnriikide nõrgenemine ja alistumine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi tekkimine. Religioon ja mütoloogia, Homeroose eeposed, olümpiamängud, ajalookirjutus, kõnekunst, filosoofia, teater, kunst, arhitektuur; hellenite igapäevaelu; hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.
Vana-Rooma Rooma riigi tekkimine. Rooma vabariik.		Looduslikud olud. Etruskid. Rooma linna tekkimine, kuningad, vabariigi algus. Ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades, Puunia sõjad, Hannibal; orjandus ja talupoegade laostumine, Spartacuse ülestõus; kodusõjad Roomas, Caesar, vabariigi lõpp.

Rooma keisririik	Ühiskondlik korraldus. Augustus; Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Suur rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi lõpp.
Vana-Rooma kultuur ja eluolu	Rahvas ja eluolu; Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn; kunst ja arhitektuur, avalikud mängud, Rooma õigus; kõnekunst ja kirjandus, teadus, usund, kultuuripärand, kreeka kultuuri mõju;
Ristiusu levik Rooma riigis	Jeesus Kristuse elu; kristlaste suhted Rooma riigivõimuga; Uus Testament.

Ajalugu, III kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajaloõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

III kooliastme lõpetaja:

- 1) eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu;
- 2) mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid;
- 3) seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördpunkte;
- 4) mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal;
- 5) mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas;
- 6) analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu;
- 7) mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele;
- 8) mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis;
- 9) analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust;

- 10) mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga;
- 11) mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud;
- 12) kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi;
- 13) eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu;
- 14) analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana;
- 15) analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos;
- 16) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

Ajaloo õpitulemused ja õppesisu 7. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 7. klassis	
Teema	Õpitulemused. 7. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Keskaja mõiste ja periodiseering Frangi riik	- iseloostab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; - nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; - toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; - arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; - selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; - analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; - võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; - toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärge; - toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; - analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; - toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu	Keskaja piirid. Vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg. Frangi riigi tekkimine. Karl Suure impeerium ja selle lagunemine.
Seisuslik ühiskond Läänikord Talupoeg ja maaisand Linnad keskajal Kirik keskajal Riik ja valitsemine keskajal		Läänikorra kujunemine, läänipüramiid; rüütlid ja rüütlialkultuur. Looduslikud olud ja rahvastik; põllumajanduse areng; talupoeg ja maaisand, eluolu külas. Linnade rajamine, nende elukorraldus ja omavalitsus. Majandus: käsitöö ja kaubandus. Eluolu linnas. Katoliku kirik ja vaimulikud, kiriku õpetus, kloostrid. Kunst keskajal: romaani ja gooti stiil, kirikuhoone. (õppekäik Pühalepa kirikusse)
Bütsantsi keisririik		Paavst ja keiser. Riiklus Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saja-aastane sõda. Bütsantsi keisririigi valitsemine ja kultuur.
Araablased keskajal		Islam ja kalifaat. Islami kultuur.
Põhja-Euroopa keskajal		Skandinaavlased, viikingid. Vana-Vene riik. Eesti muinasaja lõpul.

Ristisõjad	- valdkonnast eri ajastutel; - analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; - toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu; - teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; - selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.	Ristisõjad Lähis-Idas. Vaimulikud rüütliordud. Ristisõjad Läänemere ääres. Eestlaste muistne vabadusvõitlus.
Keskaegne Liivimaa		Liivimaa valitsemine. Saksa ordu. Mõis ja küla. Linnad Liivimaal.
Haridus ja teadus keskajal		Koolid ja haridus, ülikoolid ja õpetlased, tehnoloogia ja meditsiin.
Maailm varauusajal Renessanss Suured maadeavastused Varauusaegne riik Reformatsioon Liivi sõda		Renessanss, selle avaldumine kunstis ja kirjanduses; humanistid. Suured maadeavastused. Euroopa koloniaalajastu algus. Varauusaegne riik. Reformatsioon ja vastureformatsioon. Muutused igapäevaelus. Reformatsioon Liivimaal. Liivi sõda. Eesti Poola ja Rootsi valduses.

Ajaloo õpitulemused ja õppesisu 8. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 8. klassis	
<i>Teeema</i>	<i>Õpitulemused. 8. klassi õppeaasta lõpus õpilane...</i>	<i>Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)</i>
Maailm 1600–1815 Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas Eesti alad Rootsi ja Vene riigi koosseisus	- iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; - nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; - toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; - arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; - selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; - analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;	Absolutismi kujunemine, Louis XIV; valgustusfilosoofia; Inglise kodusõda ja restauratsioon; Inglismaa ja Prantsusmaa; 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II; Venemaa Katariina II ajal Eesti Rootsi võimu all: Liivi sõja ja Poola-Rootsi sõdade tagajärjed, keskvoim ja aadli omavalitsus; talurahva olukord; linnad; religioon; Forselius, talurahvakoolid; Tartu Ülikool, Gustav II Adolf; Põhjasõda, selle tulemused, Peeter I, Balti erikord; talurahva eluolu, koormised, õiguslik olukord; manufaktuurid; Katariina II reformid; luteri usk, vennastekogudused.

USA iseseisvumine Prantsuse revolutsioon ja Napoeloni ajastu 18.-19. sajandi kultuur ja kunst	• võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;	Iseseisvuse eeldused, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsiooni põhjused; revolutsiooni algus, vabariik, jakobiinide diktatuur, revolutsiooni lõpp; Napoleon Bonaparte ja tema reformid, Napoleoni sõjad; Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos; Viini kongress. Barokk ja klassitsism: ehituskunst, skulptuur, maalid; barokk ja klassitsism kodukohas (õppekäik Suuremõisa lossi, Kadrioru lossi)
Maailm 1815–1918 Industriaalühiskonna kujunemine Rahvuslus ja rahvusriigid Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi alguses Esimene maailmasõda Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi alguses	• toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale; • märkab kodukoha kultuuripärandit.	Tööstuslik pööre, vabrikutootmine; linnastumine, sotsiaalsed olud; 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvusluse kasv Euroopas; rahvusriigi loomine Saksamaa näitel; Saksa keisririik. Vene impeeriumi äärealade poliitika; talurahvaseadused; (õppekäigud Hiiumaa muuseumi ja selle filiaalidesse) rahvuslik ärkamine: eeldused, liidrid, üritused; venestusaeg; 1905. aasta revolutsioon ja selle tagajärjed. Uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas; sõja põhjused, käik ja tagajärjed; 1917. aasta revolutsioon Venemaal; Maailmasõja mõju Eestile; Eesti iseseisvumine. Eluolu ja kultuur: kirjandus, kunst, teadus.

Ajaloo õpitulemused ja õppesisu 9. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 9. klassis	
Teema	Õpitulemused. 9. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 Rahvusvaheline olukord Esimese maailmasõja järel Maailmamajandus Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail Eesti Vabariik Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel Muutused igapäevaelus	• iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • 5)teab demokraatiale iseloomulikke jooni ja iseloomustab demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; • 6)iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas; • 7)tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval, kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; • 8)analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; • 9)teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis ning analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates; teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • 10)märkab kodukoha kultuuripärandit, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; • 11)analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;	Võitjad ja kaotajad. Pariisi rahukonverents ning uus Euroopa kaart. Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas 1930. aastatel. Maailmamajandus kahe maailmasõja vahel. 1929. aastal alanud suur majanduskriis ja selle mõju erinevates riikides. Demokraatia laienemine pärast Esimest maailmasõda. USA 1920.–1930. aastail. Diktatuuride kujunemise põhjused. Totalitarism ja autoritaarsus. Kommunistlik Venemaa. Fašistlik Itaalia. Natsionaalsotsialistlik Saksamaa. Vabadussõda (1918–1920). Tartu rahuleping. Eesti Vabariik 1920.–1930.aastail. Iseseisvusmanifest. Asutav Kogu ja selle reformid. Autoritaarne riigipööre ja vaikiv ajastu. II ja III põhiseadus. Majandus Eesti Vabariigis. Eesti välispoliitika 1920.–1930. aastail. Kultuurielu Eesti Vabariigis kahe maailmasõja vahel. Kultuur demokraatlikus ja diktatuuririigis. Teaduse ja tehnika areng. Kunst, kinokunst, muusika, kirjandus. Muutused olmes, mood. Naised ühiskonnaelus. Infokanalite areng, ajupesu võimalused.

Teine maailmasõda 1939–1945 Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel Teise maailmasõja algusaastad 1939–1942 Teise maailmasõja kulg aastail 1942–1945 Teine maailmasõda – totaalne sõda Eesti Teise maailmasõja ajal	• 12) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • 13) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja USA tähtsust lähiajaloos.	Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel. Austria anšluss, Müncheni konverents, MRP. Baaside leping. Teise ms põhjused, sõjategevus 1939–1942. Kolmikpakt. Atlandi harta. Ühinenud Rahvad. Stalingradi lahing, Teherani konverents, teise rinde avamine, Jalta ja Potsdami konverents, Jaapani alistamine, ÜRO loomine. Katõn, holokaust, vastupanuliikumine, Nürnbergi protsess. MRP ja baaside leping, 1940. aasta okupatsioon ja juunipööre. Juuniküüditamine, suvesõda. Saksa okupatsioon Eestis, 1944. aasta suur põgenemine, Otto Tiefi valitsus, Teise maailmasõja tulemused Eesti jaoks. Eesti mehed Teise maailmasõja rinnetel. Õppekäik Hiiumaa militaarmuuseumi.
Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2024 Külm sõda Arenenud tööstusriigid Kommunistlikud riigid Nõukogude Liit 1953–1985 Eesti Nõukogude okupatsiooni all		Rahvusvaheline olukord pärast Teist maailmasõda. Sõja tagajärjed. Uued riigipiirid. Raudne eesriie. Trumani doktriin. Marshalli plaan. Berliini blokaad. Saksamaa lõhenemine. NATO. Võidurelvastumine. Korea ja Vietnami sõda. Kuuba kriis. Berliini müür. Pingelõdvendus. Afganistani sõda. Läänemaailm USA ja Saksamaa näitel. Heaoluühiskond. 1970. aastate majanduskriis. Euroopa Liidu kujunemine. Mustanahaliste võitlus oma õiguste eest USA-s. Sotsialismileeri kujunemine. VMN, VLO. Nõukogude poliitiline süsteem. Sotsialistlik käsumajandus. Repressioonid. Mõju ühiskonnale. Hruštšovi sula, Brežnevi stagnatsiooniperiood. Vastupanu režiimile. Eesti NSV valitsemine. Käsumajanduse juurutamine Eesti NSV-s. selle mõju ja tagajärjed. Eesti NSV kultuur. Vastupanu kommunistlikule režiimile.

Kommunistliku süsteemi lagunemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine Eesti Vabariik aastail 1991–2004 Maailm 20. sajandi lõpul ja 21. sajandi algul Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel ja 21. sajandi algul		M. Gorbatšovi <i>perestroika</i> ja <i>glasnost</i>. Uus mõtlemine välispoliitikas, poliitilise elu ja majanduse reformimine. 1991. aasta augustiputš, B. Jeltsini tegevus. NSV Liidu lagunemine. NSV Liidu taandumine Ida-Euroopas, Berliini müüri langus, üleminek demokraatialle ja turumajandusele. Fosforiidisõda, EMSi loomine, IME projekt, Rahvarinne, ERSP, laulev revolutsioon, suveräänsusdeklaratsioon, kodanike komiteede liikumine, Balti kett, üleminekuperiood, augustiputš. Edgar Savisaar, Arnold Rüütel. Põhiseaduslik Assamblee, IV põhiseadus, põhiseaduslikud institutsioonid, üleminek turumajandusele, võõrvägede lahkumine, NATO, Euroopa Liit. Mart Laar, Lennart Meri. Saksamaa taasühinemine, verised sündmused Balkanil, ÜRO ja NATO roll rahu tagamisel maailmas. USA roll ÜRO-s ja NATO-s, 11.september 2001, terrorism, globaalprobleemid. Rahvusvahelise olukorra pingestumise seoses Venemaa tegevusega. Kultuur ja eluolu 20.sajandi teisel poolel (kahepooluseline kultuurimaailm, massikultuur ja muutused ühiskonnahoiakutes). Teaduse ja tehnika areng. Kultuur 1990. aastatel ja 21. sajandil.
--	--	--

Ühiskonnaõpetus, II kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla.

II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koeksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliastme lõpetaja:

- 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- 2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;
- 3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- 4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;
- 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata;
- 8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- 9) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja;
- 10) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- 11) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- 12) käitub teadliku tarbijana.

Ühiskonnaõpetuse õpitulemused ja õppesisu 6. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 6. klassis	
Teema	Õpitulemused. 6. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Sotsiaalsed suhted	- teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; - esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; - toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; - loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; - leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; - nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; - nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi; - toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; - kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal; - kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; - osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades; - leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot; - selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid; - kasutab viitamist nõuetekohaselt; - tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; - mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; - toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; - toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda; - toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;	Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; Eesti naaberriigid; sallivus. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö; kodukohas tegutsevad seltsid, klubid, ühendused
Demokraatia Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine Koolidemokraatia		Inimõigused, seadused, rahva osalemine ühiskonna valitsemises; võimude lahusus; Riigikogu, Vabariigi Valitsus; Vabariigi President, kohus; kohalik omavalitsus; lapse õigused, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal; õpilasomavalitsus, kooli sisekord
Töö ja tarbimine		Aja ja kulutuste plaanimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine; Elukutsed; teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. töökultuur ja tööeetika. Teadlik ja säästev tarbimine.

	• loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida; • nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult; • teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt; • oskab oma aega ja tegevusi planeerida; • toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; • koostab eelarve etteantud piirides; • kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid; • selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.	
--	---	--

Ühiskonnaõpetus, III kooliaste

Õppeaine kirjeldus (sh aine spetsiifikast lähtuvad erisused)

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele.

Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avar dab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

III kooliastme lõpetaja:

- 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;
- 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;
- 3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine;

- 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- 6) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 7) teab majanduse toimimise põhihooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;
- 8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- 9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- 10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab seal leida vajalikku infot;
- 12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;
- 13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;
- 14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- 15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Ühiskonnaõpetuse õpitulemused ja õppesisu 8. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 8. klassis	
Teema	Õpitulemused. 8. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted Meedia ja teave	1)oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 2)tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 3)oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;	Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine; viitamine, tsiteerimine. Plagieerimine.
Ühiskonna sotsiaalne struktuur	4)selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele; 5)võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; 6)toob näiteid kultuurilaenude ja mõjutuste kohta eesti kultuuris, 7)toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; 8)selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;	Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Ühiskonnaliikmete õigused Ühiskonna institutsionaalne struktuur Kodanikuühiskond Riik ja valitsemine Demokraatia	9)mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; 10)mõistab identiteedi määratlust (sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet, mitmikidentiteet); 11)toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 12)märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumeid ja pakub välja lahendusi; 13)toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 14)teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst; 15)analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 16)analüüsib riske, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, 17)loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatia ja diktatuur; 18)selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 19)teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi; 20)teab, mis on õigusriik ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 21)märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma, 22)analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;	Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. UNICEFi tegevus. Avalik sektor ja selle institutsioonid. Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜ-d. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisiloludes. Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.
--	--	--

--	--	--

Ühiskonnaõpetuse õpitulemused ja õppesisu 9. klassis

Põhikooli riiklik õppekava	Kärdla Kooli õppekava 9. klassis	
Teema	Õpitulemused. 9. klassi õppeaasta lõpus õpilane...	Õppesisu (sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused)
Eesti valitsemiskord	1)nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 2)teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 3)toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 4)teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks EL liikmesriik peab liikmesuselt tulenevaid kohustusi täitma; 5)selgitab koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides;	Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem.Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Õppereis Riigikogusse. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused- ja kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ja kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.
Majandus	6)kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid; 7)selgitab avaliku konkursi tähtsust; 8)teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel; 9)analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; 10)teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, toob näiteid selle võimalustest; 11)analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; 12)selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.	Erinevad majandussüsteemid. Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid (AS, OÜ, FIE). ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses. Riigieelarve. Maksud. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg ja selle osapoolte rollid töösuhtes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine. Tarbijakaitse. tootemärgistus.

		Isiklik ettevõte.
--	--	-------------------